O ŞCOALĂ ROMÂNEASCĂ DE UN SFERT DE MILENIU LA ORADEA (II)

de

FLORIAN NICA

În prima parte a acestui studiu, publicată în numărul precedent al *Crisiei* (p. 401—410), ne-am oprit asupra începuturilor școlii românești din Oradea, înființată în 1727/28. Timp de aproape șase decenii (pînă în 1785), unii dintre absolvenții acestei școli obștești (popoarele) nediferențiate funcționau ca învățători sau cantori în așezările românești ale comitatului.

În acest număr ne vom fixa asupra perioadei 1785—1848, cînd pe lîngă această școală funcționa *cursul preparandial*, prin care se pregăteau învățătorii români nu numai pentru Bihor, ci și pentru alte comitate, situate din Banat pînă în Maramureș.

Am avansat anul 1785 ca prag de început al celei de-a doua etape din viața școlii, nu pentru că în acest an s-ar fi întîmplat schimbări semnificative în statutul ei, ea rămînînd pe mai departe o școală elementară (primară), ca și celelalte școli triviale românești, maghiare sau germane. Astfel de schimbări majore au fost prevăzute anterior de către Regulamentul școlar general *(Allgemeine Schulordnung)* din 1774 și *Ratio educationis din 1777** care se refereau atît la conținutul, cît și la metodica procesului didactic. Însă trecerea la noul sistem metodic, prevăzut de codicele școlare amintite, se făcea încet și greoi, nu numai la puținele școli de la sate, ci chiar și la cea din Oradea. Această situație o aflăm chiar de la Simeon Maghiar, care, ca prefect (director) al școlilor ritului său din Districtul școlar al Orăzii, începînd din anul 1780, era cel mai bun cunoscător al situației învățămîntului românesc din Bihor din acel timp. În memoriul său din 14 iunie 1784 adresat lui Moise Dra-

* Pe cînd prima legiuire se referea la învățămîntul din întreaga monarhie habsburgică, prevederile celei de-a doua erau adaptate pentru toate treptele și tipurile de școli din Ungaria și părțile anexate ei (comitatele Bihor, Arad, Satu-Mare, aparținătoare la Districtul școlar al Orăzii instituit prin acest codice școlar. Pentru detalii, vezi Victor Țîrcovnicu, *Contribuții la istoria învățămîntului românesc din Banat (1780—1918)*, Edit. did. ped., Buc., 1970, p. 46—48.

https://biblioteca-digitala.ro

goș, prin care el îi cerea titularului eparhiei românești din Oradea ca să facă demersurile necesare pentru instituirea postului de profesor al preparanzilor români de pe lîngă Școala unită din Oradea, aflăm că această școală și pînă acuma „a existat ca pregătitoare *după vechea metodă* și *există și azi* (subl. ns.) și în care învață (și) tineri mai adulți ... fără deosebire de religie ...“[1].

Odată instituit oficial, în 1785, cursul pentru *noua metodică* — sistem pedagogic instituit de pedagogul german Ignatz Felbiger, denumit și sistemul Sagen sau *norma* —, școala la care ne referim devenea gazda lui și primul său beneficiar, crescînd astfel prestigiul și rolul ei între celelalte școli românești din Districtul școlar (literar) al Orăzii.

În această parte a studiului nostru ne vom referi, pe scurt, chiar la conținutul și finalitatea învățării, la elevii și învățătorii școlii, la localul ei, ca și la greutățile pe care ea a trebuit să le surmonteze pentru a supraviețui ca o instituție culturală românească.

Însușirea scrisului și cititului rămînea, ca și în prima perioadă, obiectivul principal al școlii, rezervîndu-i-se o atenție sporită. Cu toate că se acorda o atenție mai mare și aritmeticii și cunoștințelor despre lume și activităților practice, în conținutul învățării, clar delimitat în prima *Ratio educationis*, se acordă prioritate, în continuare, studiilor umaniste[2]. Astfel, în timp ce în prima perioadă a școlii limba de predare era numai cea română, după 1785 s-au introdus pe rînd și germana, maghiara și latina[3]. Un ordin transmis de la Buda, la 7 februarie 1785, se referă la obligativitatea limbii germane pentru învățătorii români, chiar și la sate[4], în perspectiva ca în viitor să o propună în școli. Chiar și la numirea de către Iosif al II-lea a lui Simeon Maghiar ca profesor al preparanzilor români, transmisă la 30 mai 1785 de către Consiliul locotenențial de la Buda, monarhul a avut în vedere pregătirea preparanzilor nu numai din *metodică* (normă), ci și din limba germană[5]. La școala din Oradea, în 1786, cînd învățător era Alexandru Pal, aflăm că elevii învățau în școală obiectele prescrise, în limbile română și germană, cu rezultate mediocre[6]. În lipsa unor manuale adecvate, mai ales pentru limba germană,

---

[1] Arhivele Statului filiala Oradea, *fond Liceul Pedagogic „Iosif Vulcan“*, dos. 1, f. 3 (în continuare: Arh. Stat. Ord., *Fd. Lic. Ped.*).

[2] Mai pe larg la Victor Țîrcovnicu, *op. cit.*, loc. cit.

[3] Relațiile semestriale sau anuale despre școlile primare sau triviale ale Districtului școlar, păstrate: 1785—1788 (dos. 35, f. 1—6; 7—16; 18—19; 30—43; 44—48). Între 1788—1792 aceste informații lipsesc, 1792 sau 1793 (dos. 35, f. 133—149); 1794/95 (dos. 35, f. 86—111). După 1795 știrile despre școlile românești în aceste informații lipsesc.

[4] Arh. Stat Ord., *Acte școlare*, dos. 31, f. 100.

[5] Copia numirii cu nr. 14796, în Arh. Stat Ord., fd. *Acte școlare*, dos. 31, f. 113 v. Publicată de Vasile Bolca, *Școala normală română unită din Oradea (1784—1934)*, tip. „Scrisul Românesc“, Oradea, 1934, p. 262—263. Republicată de prof. Vasile Bolca în *Vestitorul*, 1934, nr. 2, p. 4—5, împreună cu traducerea în limba română.

[6] *Informațiile* pe anul școlar 1785/86 citate la nota 3.

https://biblioteca-digitala.ro

pe care învățătorii o știau insuficient sau deloc, se întîmpinau greutăți și rezultatele erau slabe. Înțelegem astfel iritarea lui Ignatie Dărăbant, noul titular al eparhiei, care, vizitînd școala la 20 noiembrie 1788 și examinîndu-i pe elevi din materiile prescrise, a interzis să se învețe în școala sa *altă limbă decît cea românească*[7].

Faptul că în anii următori se menționează în informațiile semestriale ca limbi de predare numai româna și maghiara de către învățătorii Nicolae Popovici în 1792[8] și Ioan Marincaș în 1796[9], poate fi pus în legătură și cu reacția nobilimii maghiare în cadrul dietei și cu concesiile făcute de Leopold al II-lea după revocarea reformelor iosefiniste. Și într-o rezoluție, datată 31 iulie 1791, a Consiliului locotenențial de la Buda, se afirmă necesitatea învățării limbii *patriei*, pentru învățarea căreia se iau măsuri în toate școlile, ... cerînd ca în relațiile semestriale să se refere despre aceasta[10].

Este adevărat că prin cea de-a doua *Ratio educationis*, din 1806, se acorda un loc mai important limbilor naționale, iar limba germană nu mai era impusă în școli[11]. Dar cînd ne referim la aplicarea prevederilor ei în Transilvania și mai ales în părțile vestice, trebuie să ne gîndim nu numai la ambiguitatea prevederilor legale, ci și la cei care le aplicau în practică. Nobilii și, poate mai mult ca ei, fețele bisericești, care predominau la vîrfurile administrației — inclusiv în conducerea Districtului literar al Orăzii — înțelegeau prin limba națională una singură, care nu era limba română, a majorității populației, socotită în continuare ca tolerată și supusă și mai mult, la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul celui următor, presiunilor de asimilare, inclusiv prin intermediul școlii.

Aceste tendințe se întrevăd și dintr-o evidență școlară din a doua jumătate a anului 1828, din care aflăm despre cunoștințele însușite de către elevii din cele trei clase ale școlii triviale din Oradea. În afară de învățarea rugăciunilor și însușirea cunoștințelor de religie din Biblie și din Catechismele mare și mic, care prevalează încă în toate trei clasele, în clasa I-a — *elevii mici* sau începătorii învățau literele, românește și ungurește: clasa a II-a — *povestitorii*, învățau să povestească și să facă compuneri în cele două limbi și să scrie numerele; clasa a III-a — *cititorii* sau avansații, citesc românește, ungurește, latinește și nemțește. La socotit învățau elementele referitoare la cele patru operații: adunarea, scăderea, înmulțirea, împărțirea. Din acest document și din numeroase altele se constată că autoritățile vroiau să impună „limba patriei“ nu numai ca obiect de învățămînt cu un număr săptămînal de ore cum era germana, ci o predare paralelă în ambele limbi, a disciplinelor de bază

[7] Vasile Bolca, *op. cit.*, p. 29.
[8] *Informațiile* din anii respectivi, v. nota 3.
[9] *Ibidem.*
[10] Arh. Stat Ord., *Acte școlare*, dos. 32, f. 63.
[11] Vasile Bolca, *op. cit.*, p. 80.

https://biblioteca-digitala.ro

— citire, religie — etc. Această tendință se constată și din faptul că părinții elevilor erau obligați să cumpere pentru copiii lor manualele în ambele limbi, printre care în 1845 erau: Tabela de silabisire, abecedarul, catehismele mare și mic, istoria biblică, legile școlare, aritmetica[12].

Numai îndrumarea competentă din partea directorului și atitudinea patriotică militantă a învățătorilor școlii au asigurat și în această perioadă caracterul de instituție românească a școlii.

Spre deosebire de perioada anterioară, cînd după însușirea unor cunoștințe elementare timp de 2—3 ani, școlarizarea de obicei se încheia, după aplicarea decretelor școlare din 1774 și 1777, absolvenții școlii triviale în cauză, își puteau continua studiile la școala latină, următoarea treaptă — medie — a învățămîntului. Dintr-o informație generală a Inspectoratului districtual școlar (literar) databilă 1792, aflăm că dintre absolvenții acestei școlii o parte se pregătesc pentru comerț și meserii, iar altă parte trecea la lucrările agricole. Dar dintr-o altă informație despre școli a aceluiași for școlar districtual, aflăm că o parte a elevilor acestei școli *merg la școlile latine*, iar altă parte învață meserii, sau se îndreaptă spre muncile agricole[13]. Că această situație persistă și în prima jumătate a secolului al XIX-lea, o vedem din informația despre situația școlară în anul școlar 1842/3[13a].

Deși nu avem informații suficiente și destul de precise asupra numărului elevilor pentru unii ani școlari și pentru unele perioade scurte, putem conchide, din documentele existente, că evoluția numerică a acestora este în general în creștere și în această perioadă. Între 1785—1788 el variază între 57 în anul școlar 1785 și 47 în 1788: cîte 1—2 dintre ei sînt fii de nobili, între 40 și 19 orășeni, între 7 și 24 plebei, deci de la sate. O scădere bruscă a numărului de elevi la 17 în 1792 și 30 în 1796[14] și probabil și în anii următori (pînă la 1800) despre care nu avem date, o putem pune în legătură cu înrăutățirea situației economice în timpul războaielor cu Franța în care s-a angajat și Austria, ani marcați de scumpete, epidemii și alte calamități. Se reduce mai ales numărul elevilor (tinerilor) proveniți de la țară, care se temeau și de prinderea și încadrarea lor forțată în armată.

Pentru anii 1800—1808, cunoaștem numele și numărul elevilor premiați din Fundația Simon, între minimum 36 în 1803[15] și 59 în 1807[16]. Avînd în vedere că nu toți elevii erau premiați, deducem că numărul total al elevilor în primul deceniu al secolului al XIX-lea era mult mai mare, în ciuda condițiilor economice și sanitare precare în continuare, în timpul războaielor napoleoniene. Pentru stabilirea raportului între nu-

---

[12] Arh. Stat Ord., *fd. Episcopia greco-catolică* (în continuare: *Ep.gr.cat.*), dos. 1083, f. 61.

[13] Arh. Stat Ord., *fd. Acte școlare*, dos. 36, f. 133—149.

[13/a] Arh. Stat Ord., *fd.Ep.gr.cat.*, dos. 779.

[14] Vezi informațiile citate la nota 3.

[15] Arh. Stat Ord., *Ep.gr.cat.*, dos. 957, f. 219—220.

[16] *Ibidem*, f. 269—270.

https://biblioteca-digitala.ro

mărul elevilor premiați și totalul acestora, avem, din fericire, anul 1828, din care s-au păstrat informații despre numărul și și numele celor premiați, 67 elevi din care 18 fete[17] și numele tuturor elevilor care se ridică la 91, repartizați în trei clase[18]. Deci în medie ceva mai puțin de 3/4 dintre elevi erau premiați de obicei în ziua de 7 noiembrie, ziua monarhului. Tendința de creștere a numărului elevilor pînă la 91 în anul 1828, o confirmă și datele dintre 1819—1826 din Tabelele combinate ale lui Corneli[19], din care aflăm că creșterea era de la minimum 53 în anul școlar 1822/23 la 74 în anul școlar 1825/26. Din aceleași documente cu datele foarte precise aflăm despre scăderea pînă la dispariție a numărului elevilor de proveniență rurală (plebei), între anii 1819—1826[20]. Explicația constă în faptul că a crescut într-o oarecare măsură numărul școlilor românești de la sate, mai ales în timpul lui Iosif al II-lea și copiii țăranilor învățau la aceste școli, iar cei care voiau să devină învățători, după ce terminau clasele elementare, se duceau la școlile latine și făceau apoi cursurile preparandiale conduse de Simeon Maghiar între anii 1785—1792 și Ioan Corneli după el, pînă la 1848. La sfîrșitul acestei etape din viața școlii, numărul elevilor din mediul rural crește din nou, ajungînd în anul școlar 1842/43 să-i depășească pe orășeni: din 69 de elevi, numai 26 erau din mediul urban, 42 fiind fii de țărani[21].

Cei mai buni dintre absolvenții acestei școli elementare erau selectați cu ocazia examenelor de la sfîrșitul anului școlar și ajutați să învețe în continuare la școlile latine din oraș sau chiar mai departe, la colegiile din străinătate[21a].

Aproape întreagă perioada 1785—1848, prefectul școlilor, care era în același timp și profesor al preparanzilor, a menținut și a îndeplinit efectiv și funcția inițială de director al școlii triviale. După Maghiar (1780—1792) și Ioan Corneli în prima perioadă (1792—1806), aceste funcții le-au îndeplinit Ioan Molnar (1806—1808), Mihai Benei (1808—1814), Nicolae Borbola (1814—1816)[21b]. Reintegrat în 1816, Ioan Corneli a îndeplinit interimar funcțiile de prefect al școlilor și profesor al preparanzilor pînă la sfîrșitul vieții, în 1848, dar pe cea de director al școlii cel mult pînă în 1842, cînd director local este parohul Alexandru Dobra[21c], iar în anul

---

[17] *Ibidem*, f. 124—125.

[18] *Idem, fd. Ep.rom.cat.*, acte economice, dos. 3858, f. 124.

[19] *Idem, fd. Acte școlare*, dos. 43, f. 4 (1819—1820), f. 12 (1822—1823), f. 25 (1824—1825), f. 38 (1825—1826).

[20] În prima perioadă a școlii (1728—1785), în unii ani elevii de proveniență rurală, cei mai mulți fii de țărani, ajungeau să prevaleze numeric față de fii orășenilor. Din cauza unei suprapuneri de extrase documentare, noi am dat o exemplificare inexactă (*Crisia*, 1982, p. 406), indicînd 4 nume de elevi care nu au existat la școala din Oradea. Facem restificarea acestei erori, datorată autorului.

[21] Arh. Stat Ord., *fd.Ep.gr.cat.*, dos. 779.

[21]/a Petru Dejeu, *200 de ani de la înființarea Școlii primare Greco-Catolice din Oradea (1733—1933)*, în *Vestitorul*, 1934, nr. 2, p. 6—7.

[21]/b Vezi Bolca, *op. cit.*, p. 38—44.

[21]/c Arh. Stat Ord., *fd.Ep.gr.cat.*, dos. 779.

https://biblioteca-digitala.ro

școlar 1847/48 Petru Pășcuț[21d]. Directorul îndruma întregul proces didactic în școală conform legislației școlare în vigoare, asistînd la examenele elevilor, unde participa și un delegat al Districtului școlar; păstra legătura cu Eparhia și cu patronatul, veghind la îndeplinirea îndatoririlor patronale față de școală; administra fondul bănesc al Fundației Șimon (300 florini) și a noii fundații, Caba de 800 florini, din 1832[21e], pentru nevoile școlii și premierea elevilor.

Dispunem de o listă aproape completă cu numele învățătorilor școlii din această perioadă, dar includerea ei aici nu o socotim necesară. Vom reda numele cîtorva dintre ei, care au avut o carieră didactică mai îndelungată — și implicit mai eficientă, ca și unele preocupări culturale sau obștești ale unora dintre învățători.

Ioan Marincaș de Bulz, învățător la școală între anii 1793[22] și 1796[23], a venit la școala din Oradea de la cea din Beiuș; de la școala de-acolo *s-au transferat aici* (sau de aici acolo) ca învățători între anii 1817 sau 1818 și 1821 și Ilie Washington[24], Ioan Varga[25], probabil și Paul Nagy, ulterior și alții. Se deschide astfel o cale de comunicare culturală între cele două centre; următorul canal de legătură se va realiza după 1828, mulți preparanzi venind la cursul preparandial de la Oradea după terminarea cîtorva clase la Gimnaziul din Beiuș.

O carieră îndelungată a avut învățătorul *Gabriel Damșa,* între 1800[26]—1816 sau 1817[27], cu înlocuirea lui interimară între 1809—1810 prin Ioan Popovici[28] și Gheorghe Munteanu[29]. Între 1821[30]—1827[31], avem un învățător bine pregătit, *Gheorghe Pașca,* pe care îl găsim și între copiștii care au lucrat la biblioteca lui Samuil Vulcan. Astfel, el singur a copiat *Istoria lui Șincai,* iar împreună cu alți doi învățători, Gheorghe

---

[21/d] *Ibidem*

[21/e] Pentru fundații, vezi Iacob Radu, *Istoria Diecezei române-unite a Orăzii-Mari, 1777—1927,* Oradea, 1932, p. 228.

[22] Arh. Stat Ord, *fd.Ep.gr.cat.*, dos. 957, f. 89. Dintr-o chitanță datat 9 decembrie 1793, aflăm că era învățător la Beiuș, de unde el a venit să-i învețe pe copiii de la școala din Oradea, unde a fost apoi mutat definitiv. Un frate — sau altă rudă apropiată —, Vasile, atunci preparand i-a urmat la post în orașul de pe Crișul Negru.

[23] La 24 decembrie 1796, Corneli îl propune ca învățător al școlii pe Ioan Ilieș, confirmat 4 zile mai tîrziu (Arh. Stat Ord., *fd. Acte școlare,* dos 9, f. 5). În februarie 1799 Ioan Marincaș revine pentru scurt timp în calitate de învățător al școlii. La această dată el cerea capitlului latin un ajutor în lemne (Arh. Stat Ord., *fd.Ep.gr.cat.,* dos. 725). Curînd a fost mutat în altă parte ori s-a pensionat.

[24] Arh. Stat Ord., *fd.Ep.gr.cat.,* dos 959 (neorganizat).

[25] În tabelele combinate pe anul școlar 1819—1820, îl găsim la Oradea. Vezi nota 19. Pe anul școlar 1822—1823 îl aflăm la Beiuș.

[26] Arh. Stat Ord., *fd.Ep.gr.cat.*, dos. 957.

[27] *Ibidem,* dos. 958.

[28] *Ibidem,* dos. 957, f. 323.

[29] *Ibidem,* dos. 958, f. 3.

[30] *Ibidem,* dos. 958, f. 48.

[31] *Ibidem,* dos. 958, f. 81, 44.

https://biblioteca-digitala.ro

Mundran de la Oradea și Ioan Kerekes de la Sîntandrei, a copiat *Cronica Românilor*, de același autor[32].

Alte două figuri proeminente pînă la 1848 au fost *Iosif Godja* din 1827 pînă la 1837[33] și după el *Nicolae Blajovici*[34]. Acesta din urmă a dat un sprijin substanțial la desfășurarea cursului preparandial în preajma lui '48, bătrînul profesor preparandial și director al școlilor Ioan Corneli, atingînd deja venerabila vîrstă de 90 de ani.

În condițiile scumpirii drastice a vieții la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, *subzistența* învățătorului nu se putea asigura din plata de 50 florini și contribuția în natură din partea Capitlului latin, care nu mai asigura nici lemnele de foc pentru învățători și școală. De aceea, în 1791 se stabilește pentru învățător plata la *100 de florini*, plătiți solidar de către capitlu și oraș și un supliment de scumpete de 18 florini, dat de capitlu. Numeroase cereri pentru obținerea salarului, a unor ajutoare suplimentare, făcute de învățătorii Nicolae Popovici în 1793[35], Ioan Marincaș[36], Ioan Ilieș[37] atestă sustragerea deliberată a capitlului de la îndatoririle lui patronale. La 25 august 1810 și directorul școlar Benei se adresa aceluiași capitlu cerîndu-i „să binevoiască a rezolva problema subsistenței învățătorului Gheorghe Munteanu, care din cei 100 de florini nu poate trăi în condițiile actuale."[38] Și învățătorul Ioan Varga se adresa, la 1 ianuarie 1820, pentru ajutor aceluiași capitlu, „întrucît din plata de 100 de florini, fără alte accidentarii sau deputațiuni (venituri și drepturi) nu se poate trăi și îndeplini îndatoririle". El cerea „cîțiva bani și ceva *lemne de foc* și 2—3 cîble de grîu"[39]. Deci capitlul întîrziind mereu plata în bani, a redus și apoi a sistat plata în natură a învățătorului.

Vechiul local al școlii de lîngă biserica Sf. Nicolae, nemaifiind corespunzător, la 10 februarie 1794, comunitatea românilor ai căror copii învățau aici, au cerut în termeni hotărîți că așa cum ei „duc sarcini egale (cu ceilalți cetățeni) să se împărtășească și de foloase, deci să se oblige Consiliul orașului la zidirea școlilor și de-asemenea și capitlul; să concure fiecare după venituri"[40]. Însă nu numai că clădirea nouă nu s-a realizat, dar cei obligați să contribuie la întreținerea celei vechi n-au făcut-o. Din informația directoratului districtual pe anul școlar 1794—1795, aflăm că edificiul școlii necesită reparații și i se propune capitlu-

---

32 Virgil Maxim, *Biblioteca lui Samuil Vulcan și cititorii săi*, în *Biblioteca și școala*, Oradea, 1976, p. 212—213.

33 Arh. Stat Ord., *fd.Ep.gr.cat.*, dos. 958., f. 131.

34 În 1848 avea o vechime de 29 de ani, din care 18 la sate și 11 în oraș. (*Ibidem*, dos. 779).

35 *Ibidem*, dos. 917, f. 13.

36 *Ibidem*, f. 92.

37 *Ibidem*, f. 126.

38 *Ibidem*, dos. 958, f. 3.

39 *Ibidem*

40 *Ibidem*, dos. 957.

https://biblioteca-digitala.ro

lui să se îngrijească de ele. Din faptul că Ioan Corneli îl consulta în 1798 pe înaintașul său Maghiar asupra cererii către capitlul latin ca patron, în privința susținerii școlii[41], constatăm că școala a rămas nereparată.

În anul 1800 Ignatie Dărăbant cumpăra o clădire pe care în 1805 o testează pentru școală. Samuil Vulcan, adăugînd cîteva sute de florini, a schimbat-o cu una de lîngă catedrală, unde a instalat școala.

Nici problema lemnelor de foc pentru școală și învățător, care era tot de competența capitlului patron, n-a fost rezolvată de acesta în mod satisfăcător, adesea sistînd livrarea lor. De aceea, directorul școlar a fost obligat să se adreseze Consiliului locotenențial, care la 7 iulie 1812 cerea capitlului „să prevadă locul de unde să se dea rata de lemne pentru încălzirea copiilor plăpînzi"[42]. Peste mai puțin de o lună, la 2 august același an, directorul Benei se adresa din nou capitlului, cerînd printre altele 4 stînjeni de lemne pentru foc, referindu-se și la dificultățile cu reparația școlii[43].

Suma de 18 florini și 19 cruceri pe care o dădea orașul pentru celelalte nevoi ale școlii (table, burete, rechizite, hîrtie, cerneală etc.), datorită scumpetei mari, a fost ridicată între 1793 și 1818 la 25 florini. Criza și scumpetea de la începutul veacului trecut au determinat autoritatea comunală să sisteze și acest ajutor[44], atunci cînd era mai mare nevoie de el. După ce Corneli, din nou director, s-a adresat fără succes și părinților elevilor în 1818, cheltuielile de întreținere, reparații, lemne, rechizite, au rămas în sarcina lui Samuil Vulcan și a lui Corneli însuși. Printre altele acesta din urmă a tipărit pe cheltuiala lui tabla înmulțirii, atît de necesară și atunci în școli[45]. Așadar, cei care aveau obligații patronale se eschivau de la îndeplinirea lor, cheltuielile respective fiind suportate de eparhia românească, directorul Corneli din salariul propriu, Samuil Vulcan și continuatorul operei sale, Vasile Erdeli.

Cu ocazia incendiului devastator din 1836, atît școala, cît și catedrala vecină au fost mistuite de foc, ca și o mare parte a orașului. Vulcan și Corneli au cerut Consiliului locotenențial să dispună contribuția comitatului la reclădirea localului, motivînd prin faptul că și populația românească contribuie la susținerea sarcinilor publice. Ședința publică a notabililor comitatului din 13 decembrie 1838 a adoptat o rezoluție în care se afirma că „neputînd încărca pe contribuabilii din județ, să se recurgă la recrutarea lucrătorilor dintre condamnați", ceea ce echivala cu o eschivare[46].

---

[41] A. Tăutu, *Crîmpeie din începuturile învățămîntului primar în Dieceza Orăzii*, în *Vestitorul*, 1927, nr. 12, p. 26.

[42] Arh. Stat Ord., *fd.Ep.gr.cat.*, dos. 958, f. 8.

[43] *Ibidem*, f. 9.

[44] Vezi și Ioan Georgescu, *Școala normală română unită din Oradea — la un veac și jumătate de la apariția ei*, Imprimeria Statului, Buc., 1935, p. 4.

[45] *Ibidem*, p. 4.

[46] Arh. Stat Ord., *fd.Ep.gr.cat.*, dos. 960.

https://biblioteca-digitala.ro

Capitlul romano-catolic, solicitat să contribuie ca patron prim, a răspuns mai direct, că „nu vede necesitatea unei școli valahe la Oradea"[47]

Salvarea din această situaţie disperată a venit din partea văduvei Gheorghe Caba, care în 1842 (pe lîngă fundaţia amintită mai sus) își donase casa din strada Peţei, colţ cu strada Grădina verde, școlii naţionale românești. Banii necesari reparării și amenajării clădirii, provin din donaţii publice, ca și din munificenţa nedesminţită a lui Samuil Vulcan. Pînă la 1848 sînt găzduite aici atît școala naţională-trivială, cît și cursul preparandial, care cu acest an va ceda locul preparandiei, ca formă superioară de pregătire a învăţătorilor.

Ca încheiere, cîteva precizări conclusive:

Cea de-a doua perioadă din viaţa acestei școli, la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și în prima jumătate a celui următor, marchează trecerea de la învăţămîntul tradiţional al buchisirii după cărţile de cult, la școala organizată după principiile și metodele pedagogice, cu folosirea manualelor școlare.

Rolul de gazdă a cultului preparandial i-a antrenat pe învăţătorii școlii triviale în eforturile depuse de profesorul preparanzilor, pentru pregătirea învăţătorilor.

Nu putem încheia fără a scoate în evidenţă rolul de apărător tenace al limbii române și prin aceasta a fiinţei naţionale în această parte periclitată a vetrei etnice românești, al acestei şcoli, într-un timp cînd instituţiile de cultură naţională din această zonă erau puţine și firave.

Depășirea momentului critic 1836 și a altora care vor urma probează rolul unor personalităţi ca Samuil Vulcan, Ioan Corneli și al altora care le-au urmat sau i-au precedat.

---

[47] *Ibidem*

https://biblioteca-digitala.ro